

μίαν ιστορικήν ἔκθεσιν τῶν μεταβολῶν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ὕλης καὶ τῶν διατυπωθειῶν θεωριῶν περὶ τῶν στοιχείων καὶ τῶν χημικῶν ἐνώσεων κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ μίαν λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῶν νεωτέρων ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν περὶ φύσεως. Μεταξὺ τούτων περιλαμβάνονται αἱ ἀναλύσεις τῶν ἐνοιῶν τῆς κινήσεως, τόπου, κενοῦ καὶ χώρου. Ἐπίσης περιλαμβάνεται ἡ κατὰ τὴν νεωτέραν περίοδον διατύπωσις τῆς ἀτομικῆς θεωρίας ὡς καὶ τὰ περὶ συστάσεως τοῦ συνεχοῦς. Κατὰ τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἐνοιῶν αὐτῶν ἀναφέρονται αἱ θεωρίαι περὶ ὕλης ἐπιφανῶν φιλοσόφων καὶ διανοουμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως τοῦ Galileo, Gassendi, Descartes καὶ Newton.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Leclerc τελειώνει μὲ μίαν κριτικὴν ἐπανεξέτασιν τῶν βασικῶν ἐνοιῶν περὶ φύσεως τῶν προγενεστέρων περιόδων καὶ τὴν διατύπωσιν μιᾶς συγχρόνου θεωρίας περὶ φύσεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὸ αἶτημα τῶν κριτῶν μας. Τὰ ἀπορασιςτικῆς σημασίας διὰ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην προβλήματα, ὅπως ὕλης, σώματος, ἐκτάσεως, κινήσεως, οὐσίας, σχέσεως, ἐνεργείας, συνεχοῦς, πέρατος καὶ ἀπείρου, ἐξετάζονται εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατὰ διαλεκτικὸν τρόπον κατ' ἀντιπραβολὴν πρὸς τὰς ἀντιστοίχους θέσεις τοῦ Ἀριστοτέλους, Descartes, Leibniz, Kant καὶ Whitehead. Ἐν τέλει, ὁ καθηγητὴς κ. Leclerc, προβαίνει εἰς γενικὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῆς θέσεώς του καὶ διατυπώνει τὰ συμπεράσματά του.

Περαίνοντες τὸ σύντομον τοῦτο βιβλιοκριτικὸν σημείωμα δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ιστορικὴ καὶ θεματικὴ εὐρύτης τοῦ ἀντικειμένου ἐρεῦνης τοῦ συγγραφέως, τοῦ ἐπέτρεψεν νὰ φθάσῃ εἰς σημαντικὰς κενοτομίας σχετικῶς μὲ τὴν θεώρησιν τῆς φύσεως καὶ εἰς ἐπανερμηνείαν, κατ' ἀκολουθίαν, τῆς διανοήσεως τοῦ παρελθόντος.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Κ. ΜΠΑΡΤΖΕΛΙΩΤΗΣ

* *

A. NICEV, **L'énigme de la catharsis tragique dans Aristote**, Sofia, Editions de l'Acad. Bulgare des Sciences, 1970, σχ. 8ον, 252 σσ.

Ἡ ἰδέα τῆς τραγικῆς καθάρσεως παραμένει ἀίνιγμα, κατὰ τὸν συγγραφέα, παρὰ τὰς ἀναριθμήτους μελέτας πού ἔχουν δημοσιευθῆ ἐπὶ τοῦ θέματος. Ὁρθότατα, ἀπὸ ἀπόψεως μεθοδολογικῆς, ἡ ἐρευνά του ἐκκινεῖ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, μάλιστα δὲ ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν ἐνοιῶν ὡς ἡ τῆς μιμήσεως. Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς δεκάτεσσα κεφάλαια τῶν ὁποίων προτάσσεται κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή. Τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἀναφέρεται εἰς τὰ δεδομένα ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Ἀριστοτέλης στηρίζεται προκειμένου νὰ διαιυπώσῃ τὴν περὶ τραγικῆς καθάρσεως θεωρίαν του. Δεδικαιολογημένως γίνεται ἀναφορὰ εἰς τὴν πλατωνικὴν κριτικὴν κατὰ τῶν ποιητῶν, εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῆς ἐνοίας τῆς μιμήσεως καὶ τῆς θεωρίας τῶν ἰδεῶν, καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς τραγωδίας ὡς τέχνης μιμητικῆς. Τὸ δεύτερον κεφάλαιον, τὸ καὶ σπουδαιότερον, ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν θεωρίαν τῆς καθάρσεως, ἡ δὲ πορεία τῆς ἐρεῦνης εἶναι ἐμφανῶς ἀναλυτικὴ ἐν αὐτῷ, καθ' ὅσον ἐξετάζονται αἱ σημασίαι καιρίαν τινῶν συγγενῶν ἐνοιῶν. Οὕτω ἀναλύεται ὁ ἀριστοτελικὸς ὀρισμὸς τῆς τραγωδίας, ἡ γραμματικὴ ἀποψις τῆς ἐκφράσεως «κάθαρσις παθημάτων», ὡς καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἐνοίας «παθήματα», «ἔλεος», καὶ «φρό-

βος». Αί δύο τελευταῖαι ἔννοιαι ἀναλύονται πρῶτον κεχωρισμένως, εἶτα δὲ ἐν συναρτήσει πρὸς ἀλλήλας. Τοῦτο διευκολύνει τὴν διάκρισιν τῶν διαφόρων εἰδῶν καθάρσεως. Ἐν συνεχείᾳ ἀναλύονται αἱ συναφεῖς ἐκφράσεις «παρὰ τὴν δόξαν», «δι' ἄλληλα», «ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης», «θαυμαστόν» καὶ «παρὰ τὸ εἰκὸς», ἡ ὁποία μάλιστα λαμβάνεται ὀλίγον ἐσπευμένως ὡς συνώνυμος τῆς ἐκφράσεως «παρὰ τὴν δόξαν». Ὁμοίως, τὰς ἐκφράσεις «μεγάλῃ ἀμαρτία», «πεπλεγμένος μῦθος» («πεπλεγμένη πρᾶξις»), «παραλογισμός» καὶ «τὴν μουσικὴν... ἐθίζουσιν δύνασθαι χαίρειν ὀρθῶς» («ἀκροώμενοι τῶν μιμήσεων γίνονται πάντες συμπαθεῖς») ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὡς στηριζούσας ἰσάριθμα ἐπιχειρήματα διὰ μίαν ὀρθολογιστικὴν ἔρμηνεῖαν τοῦ προβλήματος. Ὡς συγκεκριμένα μάλιστα ἐκδηλώσεις τῶν τραγικῶν χαρακτήρων λαμβάνει τὰς ἐννοίας «ὄργη» (θυμός), «μιαρὸν» καὶ «φιλόανθρωπον», συνθετούσας ἐκφάνσεις τῆς «καλλίστης τραγωδίας». Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον, γίνεται ἐκ νέου ἀναφορὰ εἰς τὰς σχετικὰς θέσεις τοῦ Γοργίου, μὲ ἰδιαίτερον ἔμφρασιν ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν ἐννοιῶν «κάθαρσις» καὶ «δόξα», ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ «δικαίου». Τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον ἐξετάζει τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο ἐν προκειμένῳ νὰ παράσχη τὸ κείμενον τοῦ *Tractatus Coislinianus* τὸ ὁποῖον σχετίζεται πρὸς τὸ γενικὸν θέμα τοῦ βιβλίου. Καὶ πάλιν ἀναλύονται αἱ ἔννοιαι «παθήματα», «οἶκτος», «δέος», «φόβος», «κάθαρσις», «ἀμαρτήματα» καὶ «ἐκ τοῦ παρὰ προσδοκίαν» ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ προηγηθέντα. Εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον καταβάλλεται προσπάθεια ἐφαρμογῆς τῶν ὑποθέσεων τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῆς τραγικῆς δομῆς καὶ τῶν χαρακτήρων τῶν προσώπων εἰς τὰς τραγωδίας *Οιδίπους Τύραννος*, *Ἀντιγόνη*, *Αἴας* καὶ *Φιλοκτῆτης* συμφώνως πρὸς ἓνα σταθερὸν ἐρευνητικὸν σχῆμα. Εἰς τὸ ἕκτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει ὑπὸ νέον πρῖσμα τὴν πλατωνικὴν σημασίαν τοῦ ὄρου «κάθαρσις περὶ τὴν ψυχὴν», τὴν ἐννοιαν «ψευδῆς δόξα», ὡς καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἐννοίας τῆς καθάρσεως ἐν τῷ *Θεαίτητῳ* καὶ ἐν τῷ *Πρώτῳ Ἀλκιβιάδῃ*. Ἡ ἀναφορὰ εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ ἔργον ἐπεκτείνεται εἰς τὰ κεφάλαια ἑβδομον καὶ ὄγδοον ἔνθα ἀναλύονται αἱ ἐρμηνεῖαι τοῦ Πρόκλου καὶ τοῦ Ὀλυμπιόδωρου, ἀντιστοίχως. Εἰς τὰ ἐπόμενα ἑνατον ἕως δέκατον τέταρτον ἐρμηνεύονται αἱ θέσεις τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἐπικτήτου, τοῦ Κέβητος, τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας, τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Κοϊντιλιανοῦ ἐπὶ τοῦ προβλήματος. Τὸ συμπέρασμα τοῦ συγγραφέως εἶναι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, διὰ τῆς ἀντιθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐπεκτείνει καὶ ἀνανεώνει τὴν σημασίαν τῆς ἐννοίας τῆς καθάρσεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν μιᾶς θρησκευτικῆς συλλήψεως τοῦ θέματος. Θὰ ἐπεθύμει κανεὶς νὰ ἐγένετο εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μνεῖα τοῦλάχιστον τοῦ βιβλίου τοῦ L. MOULINIER, *Le pur et l'impur dans la pensée des Grecs*, Paris, Klincksieck. Ἐπίσης, ματαίως θ' ἀναζητήσῃ κανεὶς οἰανδήποτε μνεῖαν τῶν καιρίων χωρίων τοῦ βιβλίου Ζ' τῶν πλατωνικῶν *Νόμων* (790 e κ.ἐξ. πβ. Ε. MOUTSOPOULOS, *La musique dans l'oeuvre de Platon*, Paris, P. U. F., σσ. 71 κ.ἐξ.), χωρίων τὰ ὁποῖα τονίζουν τὴν βιολογικὴν σημασίαν τῆς ἐννοίας τῆς καθάρσεως, ἐννοίας κατ' ἐξοχὴν τεχνικῆς, ὡς καὶ ἡ ἔκφρασις «τί ἦν εἶναι». Εἰς τὰ χωρία αὐτὰ τοῦ Πλάτωνος, καὶ εἰς τὰς σχετικὰς ἀναφορὰς τοῦ ἱπποκρατικοῦ *CORPUS* θὰ πρέπει ἴσως ν' ἀναζητηθῇ ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἐρμηνείας τοῦ ὄρου «κάθαρσις». Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, τὸ «αἶνιγμα» παραμένει ἀκόμη ἄλυτον, διότι, παρὰ τὴν ἀρίστην μέθοδον ἡ ὁποία ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὸν συγγραφέα, καὶ τὸ τεράστιον ὕλικόν τὸ ὁποῖον αὐτὸς συνεκέντρωσε, τὰ ἀνωτέρω καίρια χωρία δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν.